

УКРАЇНЬСЬКА МОДЕЛЬ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

UKRAINIAN MODEL CREDIT COOPERATIVES: STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT

У статті досліджено історію формування та розвитку системи кредитної кооперації України. Виявлено, що перші прояви організації фінансової взаємодопомоги та економічного захисту населення на теренах нашої країни з'явилися у 60-х роках XIX сторіччя. В дорадянській Україні кооперативний рух набув широкого розповсюдження. Проте, із встановленням режиму радянської влади кооперативний рух в Україні почав підпорядковуватися державним органам та поступово ліквідовувався. Проголошення Україною незалежності стало поштовхом до позитивних змін у вітчизняному кооперативному русі. Нині в Україні зареєстровано понад 700 кредитних установ. У результаті інфраструктура фінансового ринку розширилася, а гроші обертаються, а члени кредитних спілок отримують дивіденди. Впевнені, що проведений ретроспективний аналіз формування та розвитку системи кредитної кооперації в Україні спонукатиме до пошуків нової моделі кредитної кооперації, що сприятиме розвитку національної економіки.

Ключові слова: система кредитної кооперації, державне регулювання та нагляд, стратегія розвитку, механізм функціонування.

В статье исследована история формирования и развития системы кредитной кооперации Украины. Выявлено, что первые проявления организации финансовой взаимопомощи и экономической защиты населения в нашей стране появились в 60-х годах XIX века. В досоветской Украины кооперативное движение получило широкое распространение. Однако, с установлением режима советской власти кооперативное движение в Украине начал подчиняться государственным органам и постепенно ликвидировалось. Провозглашение Украиной независимости стало толчком к позитивным изменениям в отечественном кооперативном движении. Сейчас в Украине зарегистрировано более 700 кредитных учреждений. В результате финансовой инфраструктуры рынка расширилась, деньги циркулируют, а члены кредитных союзов получают дивиденды. Уверены, что проведенный ретроспективный анализ формирования и развития системы кредитной кооперации в Украине побуждает к поискам новой модели кредитной кооперации, а также будет способствовать развитию национальной экономики.

Ключевые слова: система кредитной кооперации, государственное регулирование и надзор, стратегия развития, механизм функционирования.

The article examines the history of the formation and development of credit cooperation in Ukraine. Revealed that the first signs of financial cooperation and economic protection of the population in our country appeared in the 60 years of the nineteenth century. In presoviet Ukraine cooperative movement became widespread. However, with the establishment of Soviet power mode of the cooperative movement in Ukraine to submit to public authorities and gradually liquidated. Ukraine's independence was the impetus for positive change in the national cooperative movement. Today in Ukraine registered 700 credit institutions. As a result of the financial market infrastructure has expanded, and the money circulating, and members of credit unions receive dividends. After that conducted a retrospective analysis of formation and development of credit cooperatives in Ukraine will encourage the search for a new model of credit cooperation to facilitate the development of national economy.

Key words: system of credit cooperation, regulation and supervision, strategy development, operation mechanism.

УДК 334.7.01

Довганюк В.М.

аспірант

Національна академія управління

Постановка проблеми. Ідея кредитної кооперації отримала популярність в країнах Європи в середині XIX століття. Цей період характеризувався погіршенням життя населення, існування проблем у капіталістичному способі виробництва. Виробництво потребувало фінансових коштів, потрібних для задоволення суспільних потреб та прискореного розвитку. Дрібне підприємництво залишалося недофінансованим, оскільки банківські установи орієнтувалися на крупний бізнес. Подібна ситуація відбувається сьогодні і в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Організацію діяльності національної системи кредитної кооперації в своїх роботах досліджували такі вітчизняні науковці та практики як: В. Гончаренко, С. Леонов, А. Пожар та А. Стадник, М. Чижевська та іншими вітчизняними дослідниками-теоретиками і практиками.

Невирішена раніше частина загальної проблеми полягає в тому, що ретроспективний аналіз формування та розвитку системи кредитної кооперації в Україні спонукатиме до пошуків нової моделі кредитної кооперації, що сприятиме розвитку національної економіки.

Формулювання цілей статті. Основна ціль статті полягає в узагальненні етапів формування та розвитку системи кредитної кооперації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поняття «кооперація» в перекладі з (co-operation) означає «спільна діяльність». У широкому розумінні термін «кооперація» означає об'єднання спільних зусиль окремих людей або груп людей для досягнення визначеної мети. У більш вузькому розумінні термін «кооперація» використовується для позначення певного типу соціально-економічної організації дрібних товаровиробників або споживачів.

Основоположниками світового кооперативного руху стали ідеї Г. Шульце-Деміга і Ф.В. Райфайзена. Саме їх економічні погляди спонукали населення заощаджувати вільні грошові кошти в кредитних спілках і користуватись дешевшими кредитами на засадах взаємодопомоги. Ця ідея – створення спілок взаємодопомоги – швидко поширювалася у всьому світі.

В Україні ж становлення кооперативного руху відбувалося на рубежі XIX-го та XX-го століть. Однак, такий тип господарської діяльності для українців не був новинкою. Перші прояви організації фінансової взаємодопомоги та економічного захисту населення з'явилися у 60-х роках XIX сторіччя. Найстарішими різновидами кооперативного руху в Україні були столярні, мулярські, ковальські, крамареві артілі, котрі існували ще у XVI-XVIII століттях [8, с. 105].

Засновниками сучасного українського кооперативного руху були Кость Левицький, Борис Мартос, Кость Мацієвич, Христофор Барановський, Сергій Бородаєвський, проф. Михайло Туган-Барановський, Юліян Павликовський та інші.

В 1864 році у Харкові було засноване перший вітчизняний кооператив за прикладом західноєвропейської кооперації, а вже в 1869 році міщанами міста Гадяч (Полтавщина) була створена перша кредитна спілка.

Кооперативний рух набув широкого розповсюдження по Україні, зокрема в Харкові, Одесі, Полтаві, Миколаєві, Херсоні, Чернігові, Катеринославі. На початок 1903 року в губерніях Лівобережжя і Півдня України функціонувало 99 кредитних і 96 ощадно-позичкових товариств (таблиця 1).

Таблиця 1
Кількість кредитних кооперативів в окремих регіонах України станом на 1 січня 1903 року

Губернії	Кредитних товариств	Ощадно-позичкових товариств
Полтавська	21	19
Чернігівська	19	1
Харківська	5	12
Катеринославська	20	13
Херсонська	21	6
Таврійська	13	45
ВСЬОГО	99	96

На 1 січня 1905 р. товариств кредитної системи обох типів в Україні було 370 одиниць (з них кредитних товариств в Україні було 150, решту становили ощадно-позичкові товариства). Їх загальний оборот становив близько 12 млн. рублів, та нараховувалося 1307666 членів. До 1910 року відбувалося зростання кредитних та ощадно-позичкових товариств (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість кредитних кооперативів в українських губерніях станом на 1 січня 1910 року

Губернії	Кредитних товариств	Ощадно-позичкових товариств
Волинська	160	29
Катеринославська	114	29
Київська	137	80
Подільська	89	42
Полтавська	183	50
Таврійська	126	58
Харківська	145	15
Херсонська	301	52
Чернігівська	133	46
ВСЬОГО	1388	401

У 1917 році Українська Центральна Рада ухвалила закон, який створював правову основу функціонування кооперативним утворенням. Тоді ж і відбувся Перший Український Кооперативний з'їзд, організатором якого став професор М. Туган-Барановський. Згодом такі з'їзди набули регулярності. На них обговорювалися загальні питання, робочі проблеми і визначалися плани подальшого розвитку системи кредитної кооперації в Україні.

В той же час почали видаватися спеціалізовані видання: науково-кооперативний журнал «Українська кооперація», півмісячник «Кооперативна зоря» та двотижневик «Сільський господар» та інші. В середині 1917 р. створюється Український Народний Кооперативний банк (Українбанк), котрий, на той час, стає фінансовим центром української кооперації. В січні 1918 року було створено Перший Всеукраїнський Сільсько-Господарський Кооперативний Союз – «Централ», до основних завдань котрого належало об'єднання сільсько-господарських кооперацій у єдину структуру, а також надання допомоги в утворенні кооперативів сільськогосподарського напрямку.

Проте, із встановленням режиму радянської влади кооперативний рух в Україні почав підпорядковуватися державним органам. В СРСР, в період колективізації сільського господарства, колгоспи трактувалися як «вершина» розвитку кооперації. Стара форма сільгоспкооперації була ліквідована.

В 1920 році відбувається об'єднання всіх існуючих кооперативних утворень та організацій в Всеукраїнський союз споживчих кооперативних організацій (ВУКОПСПІЛКА). В 1935 році було прийнято рішення про перейменування в Українську спілку споживчих кооперативних організацій (УКООПСПІЛКА). Згодом і ця назва змінилася на Українська республіканська спілка споживчих товариств України [2, с. 96].

У 1956 році була прийнята постанова ЦК КПРС котра передбачала ліквідацію промислової коопе-

рації в період до 1960 року. Таким чином, радянською владою легальними вважалися лише система: споживчої кооперації, житлово-будівельна кооперація, артільні народні промисли, а також старательські артілі з видобутку золота.

У період розпаду Радянського Союзу, а саме 26 травня 1988 був прийнятий Закон СРСР «Про кооперацію в СРСР», котрий дозволив кооперативам займатися будь-якими не забороненими законом видами діяльності, в тому числі і торгівлею, котра до того часу трактувалася як спекуляція.

Однак, до того часу у радянських громадян було втрачено всі навички самоорганізації. Проте, кооперативний рух не загинув, а розвивався швидкими темпами в Західній Європі, Північній та Південній Америці, в Австралії, тобто в тих країнах куди найбільше емігрували українці.

Проголошення Україною незалежності стало поштовхом до позитивних змін у вітчизняному кооперативному русі. В 1992 році до України прибули делегації від Всесвітньої ради кредитних спілок та Української світової кооперативної ради з місією по відродженню кооперативних організацій фінансової взаємодопомоги громадян. Цей день можна вважати днем відродження кредитного руху в Україні. Кредитні кооперативи почали виникати в багатьох містах, спершу у Кривому Розі, Києві, Стрию. На той час діяльність кредитних спілок регулювалась Законом України «Про громадські об'єднання» та погодженим з Правлінням НБУ «Типовим статутом кредитної спілки з питань кредитування та розрахунків».

У червні 1994 року було засновано Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ), до складу котрої входило 28 кредитних спілок із 17 областей України. В листопаді 1994 року НАКСУ була прийнята повноправним членом Всесвітньої ради кредитних спілок.

У серпні 2001 році був прийнятий Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Згідно із цим Законом кредитна спілка могла здійснювати: фінансовий лізинг, надання гарантій і поручительства; торгівлю цінними паперами [8, с. 112].

2002 рік був ознаменований прийняттям Закону України «Про кредитні спілки», котрий визначив

організаційні, правові та економічні засади створення та функціонування кредитних спілок, їх об'єднань, права та обов'язки членів кредитних спілок та їх об'єднань.

Звичайно, що досвід незалежної України в системі кредитної кооперації не такий значний. У 2016 році виповнилося двадцять три роки функціонування системи кредитної кооперації в Україні. За звітними даними Нацкомфінпослуг на 01.04.2016 р., кількість кредитних спілок в Україні становить 577 одиниць. [6] Учасниками кредитних спілок є понад 50 000 наших співвітчизників.

Виходячи з даних таблиці 3 видно, що сучасна економічна нестабільність України також впливає на стан системи кредитної кооперації. З 2012 року основні показники демонструють зменшення активів, обсягів кредитів, коштів на депозитних рахунках, простроченої заборгованості за кредитами.

Нині в Україні зареєстровано понад 700 кредитних установ. У результаті інфраструктура фінансового ринку розширилася, а гроші – обертаються, а члени кредитних спілок отримують дивіденди.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, дослідивши та проаналізувавши всі етапи розвитку системи кредитної кооперації України ми дійшли висновку, що сама ідея кредитної кооперації зазнавала дискредитації недалекому майбутньому. Проте, українці зберегли саму ідею взаємодопомоги та втілили її через кооперативне кредитування

Слід відмітити, що система кредитної кооперації в Україні характеризується значним потенціалом розвитку. Обумовлено це тією специфічною роллю, яку відіграє система кредитної кооперації в розбудові та розвитку національної економіки. Основним напрямом розвитку національної системи кредитної кооперації у кризових умовах є зростання розмірів кредитування та збереження довіри до кредитної кооперації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабенко С.Г. Стратегія розвитку кооперативного сектора економіки України / С.Г. Бабенко // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 4. – С. 38-51.

Таблиця 3

Кількість кредитних установ у Державному реєстрі фінансових установ України

Кількість	Станом на 01.01.				Станом на 01.04.2016	Відхилення 2016/2015		Відхилення 2016/2014		Відхилення 2016/2013	
	2013	2014	2015	2016		абсолютне	відносне	абсолютне	відносне	абсолютне	відносне
кредитних спілок	617	624	589	588	577	-1	-0,17	-36	-6,12	-29	-4,93
інших кредитних установ	61	85	92	110	117	+18	+19,6	+25	+29,4	+49	+44,5
юридичних осіб публічного права	30	30	30	30	30	0	0	0	0	0	0
Усього	708	739	711	728	724	+17	+2,4	-11	-1,5	20	+2,74

2. Гончаренко В.В. Фінанси кредитних спілок України: положення і процедури / В.В. Гончаренко. – К.: Канадська Програма розвитку кредитних спілок в Україні, 2000. – 203 с.

3. Гончаренко В.В. Про зміну концепції розвитку системи кредитної кооперації та її можливий вплив на кредитно-кооперативний сектор національної економіки / В.В. Гончаренко. – Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 5 (50). – 2011. – С. 99-107.

4. Звіт національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2015 рік – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nascomfinposlug.html> – Заголовок з екрану.

5. Леонов С.В., Олещук М.Г. Аналіз проблем, перспектив і тенденцій діяльності кредитних спілок України / С.В. Леонов, М.Г. Олещук. – Вісник Української академії банківської справи. – № 1 (36), 2014. – С. 34-37.

6. Підсумки діяльності кредитних установ за I квартал 2016 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/ks_1%20kv%202016.pdf – Заголовок з екрану.

7. Пожар А.А. Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн: монографія / А.А. Пожар. – Полтава: РВЦ ПУЕТ, 2013. – 278 с.

8. Стадник А.А. Розвиток кооперативного руху в Україні / А.А. Стадник // Фінанси України. – 2004. – № 7. – С. 104–110.

9. Терещенко П. Напрямки розвитку кредитних спілок в Україні // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 87–94.

10. Чижевська М. Кредитна кооперація як засіб подолання бідності та створення соціально-економічних вигод / М. Чижевська. Збірник наукових праць. Вісник національного університету водного господарства та природокористування. – Економіка, ч. II, випуск 4 (40) – Рівне, 2007. – С. 328-335.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ

SOCIAL AND ECONOMIC PRECONDITIONS OF FAMILY FARMING IN UKRAINE

У статті висвітлено результати дослідження соціально-економічних передумов розвитку сімейного фермерства в Україні. Проаналізовано ефективність сільськогосподарського виробництва в діючих вітчизняних формах господарювання. Визначено підприємницький потенціал вітчизняних домогосподарств та перспективи їх трансформації до нових ринкових форм господарювання. Проведено порівняльний аналіз показників людського розвитку в Україні та інших країнах світу. Обґрунтовано перспективи розвитку сімейних форм господарювання та доцільність їх державної підтримки на основі світового досвіду.

Ключові слова: сімейне фермерське господарство, трансформація, форма господарювання, виробничий потенціал, людський розвиток.

В статье отражены результаты исследования социально-экономических предпосылок развития семейного фермерства в Украине. Проанализирована эффективность сельскохозяйственного производства в действующих отечественных формах хозяйствования. Определены предпринимательский потенциал отечественных домохозяйств и перспективы их

трансформации в новые рыночные формы хозяйствования. Проведен сравнительный анализ показателей человеческого развития в Украине и других странах мира. Обсуждены перспективы развития семейных форм хозяйствования и целесообразность их государственной поддержки на основе мирового опыта.

Ключевые слова: семейное фермерское хозяйство, трансформация, форма хозяйствования, производственный потенциал, человеческое развитие.

In the article the research results of socio-economic preconditions for the development of family farming in Ukraine were highlighted. There was defined the efficiency of agricultural production in the current domestic forms. An entrepreneurial potential of domestic households and the prospects for their transformation to new market forms were determined. There was made a comparative analysis of human development in Ukraine and other countries. There were grounded perspectives of family farms and an economic feasibility of state support based on international experience.

Key words: family farm, transformation, form of management, production potential, human development.

УДК 631.115:330.342.4

Івченко В.Є.

заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин, здобувач ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Постановка проблеми. Глобалізація має певні негативні прояви в сільському господарстві, зокрема вона призводить до виснаження земельних ресурсів, зниження рівня зайнятості в сільській місцевості. На противагу глобалізаційним процесам, сімейні фермерські господарства більш раці-

онально використовують наявні ресурси як через відсутність фінансових можливостей широкого впровадження інтенсивних технологій, так і через спадковість і відповідно територіальну закріпленість земельних наділів, на яких вони здійснюються господарську діяльність, оскільки деграда-